



## 4-6-8 Yaş Grubundaki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Normlarına İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Akıl Yürütme Esneklikleri

Rabia Özen Uyar <sup>1</sup>, Yaşare Aktaş Arnas <sup>2</sup>

### Öz

Bu araştırmada, 4-6-8 yaş grubundaki çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin kalıp yargısal bilgilerinin ve farklı bağlamlar vurgulandığındaki toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esnekliklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma karma yöntem çalışmalarından yakınsayan paralel desene uygun olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 4-6-8 yaş grubundan 30 kız ve 30 erkek olmak üzere toplam 60 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmanın nicel ve nitel verileri hipotetik hikâyeler aracılığıyla eş zamanlı olarak toplanmıştır. Nicel verilerinin analizinde ilişkisiz örneklem için iki yönlü ANOVA testi kullanılırken nitel veriler betimsel olarak çözümlenmiştir. Araştırma sonuçları; 4-6-8 yaş grubundaki çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgilerinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Erkek çocuklar farklı bir kültürel bağlamda cinsiyet normlarının tersine çevrilmesinin kabul edilebilir olduğunu kız çocuklardan daha fazla ifade etmektedir. 8 yaş grubundaki çocuklar 4 ve 6 yaş grubundaki çocuklara göre cinsiyet normlarına yönelik daha fazla esneklik gösterme eğilimindedir. Buna göre; 8 yaşındaki çocuklar cinsiyet normlarının kişisel tercihler doğrultusunda değişebileceği ve okulun toplumsal cinsiyet normlarına yönelik koyduğu kuralların uygun olmadığı görüşündedir.

### Anahtar Kelimeler

Toplumsal cinsiyet  
Erken çocukluk  
Kalıp yargı  
Esneklik  
Cinsiyet gelişimi

### Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 24.10.2019

Kabul Tarihi: 16.11.2020

Elektronik Yayın Tarihi: 16.12.2020

DOI: 10.15390/EB.2020.9129

### Giriş

Toplumsal cinsiyet normları, belirli bir toplum ya da topluluk için kadın ya da erkek olmanın kabul edilen nitelikleri ve özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Erkeklerin ve kadınların nasıl olması ve nasıl davranması gerektiğine dair düşünceleri kapsayan toplumsal cinsiyet normları; toplumsallaşma sürecinde yaşamın erken dönemlerinde içselleştirilmekte, kadınların ve erkeklerin uyması gereken standartlar ve beklentiler olarak kullanılmakta ve cinsiyet kalıp yargılarına yol açmaktadır (United Nations Statistics Division, 2015). Çocuklar yaşamlarının çok erken döneminde cinsiyet kalıp yargılarına uymaya ve cinsiyet ayrımlı sosyal gruplar ile etkileşime geçmeye başlamaktadırlar (Mulvey ve Killen, 2015). Çocuklar toplumsal cinsiyet normlarını içeren geleneksel sosyal çevrelerde yetiştiklerinden dolayı yaşları ilerledikçe toplumsal cinsiyet kalıp yargıları giderek daha fazla şekillenmektedir (Martin, Wood ve Little, 1990). Araştırmalar toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin kalıp yargıların okul öncesi dönemden orta çocukluk dönemine kadar genelde istikrarlı ve hızlı bir

<sup>1</sup> Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Türkiye, [rozen@cu.edu.tr](mailto:rozen@cu.edu.tr)

<sup>2</sup> Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Türkiye, [yasarea@gmail.com](mailto:yasarea@gmail.com)

gelişme gösterdiğini ortaya koymaktadır (Bigler, 1995; Blakemore, 2003; Serbin, Powlishta, Gulko, Martin ve Lockheed, 1993). Bu süreçte çocukların etkinlikler, meslekler ve kişilik özellikleri gibi alanlarda toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin kalıp yargısal bilgileri artmakta; ancak bu kalıp yargısal bilgilerin kullanımında büyük çocuklar küçük çocuklara oranla esnek davranmaktadır (Serbin vd., 1993). Bununla birlikte yaşa göre toplumsal cinsiyet kalıp yargı gelişimine ilişkin çelişkili araştırma sonuçları da bulunmaktadır. Signorella, Bigler ve Liben (1993) tarafından gerçekleştirilen meta analiz çalışması yaşla birlikte çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgilerinin arttığını göstermektedir. Çocuklar beş yaşına geldiğinde, kendileri ve başkaları için geçerli olduğuna inandıkları genellikle eğlenceli bir o kadar da yanlış cinsiyet kalıpları dizisi geliştirmektedir (Martin ve Ruble, 2004). Çocukların süreç içerisinde cinsiyet normlarına ilişkin edindikleri bilgiler doğrultusunda cinsiyet normlarının değişmezliğine yönelik katılıkları 5-6 yaş okul öncesi dönemde zirveye ulaşmaktadır. Bunu takiben 7-8 yaş aralığında ise çocukların cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin esnekliklerinde göze çarpan bir artış olduğu görülmektedir (Trautner vd., 2005). Benzer olarak Stoddart ve Turiel (1985) cinsiyet rolleri ihlalini, küçük çocukların orta çocukluk dönemindekilere göre daha olumsuz değerlendirdiğini tespit etmiştir. Buna karşın, Carter ve McCloskey (1984) ise küçük çocukların akranlarının toplumsal cinsiyetle uyumlu olmayan davranışlarını nispeten kabul ettiklerini, bu durumun yaşla birlikte giderek olumsuzlaştığını ve bu doğrultuda büyük çocukların toplumsal cinsiyetle uyumlu olmayan davranışlara daha olumsuz tepkiler verdiklerini belirtmektedir.

Çelişen araştırma sonuçlarına rağmen çocuklarda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının cinsiyet normlarına ilişkin farkındalık kazanma, bu farkındalıkları değişmez özelliklere dönüştürme ve cinsiyet normlarının değişmez olmadığı, esnek olduğu anlayışına sahip olma gibi bir dizi aşamada geliştiği bilinmektedir (Trautner vd., 2005). Bu gelişimsel sıra şüphesiz toplumsal cinsiyet değişmezliği, kategorileştirme ve sınıflandırma gibi genel bilişsel süreçler ve beceriler ile ilişkiliyken, cinsiyet kalıp yargılarının değişiminin altında yatan işleyiş tam olarak bilinmemektedir (Martin ve Ruble, 2004). Çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargı gelişiminde bilişsel gelişimin önemli olduğunu gösteren bulgular mevcuttur. Özellikle toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının 5-7 yaşta zirveye ulaştıktan sonra esneklik kazanması bilişsel gelişim ile paralellik gösterdiğini akıllara getirmektedir. Martin, Ruble ve Szkrybalo'ya (2002) göre; çocuklar bir cinsiyet kategorisine üye olduklarının farkına vardıldıktan sonra, kendi cinsiyetine yönelik etkinlikler için detaylar ve senaryolar aramakta, erkekler ve kızlar arasındaki farklılıklara daha fazla özen göstermektedirler. Bu durum cinsiyet normlarına ilişkin farkındalık ve bilgileri artan çocukların cinsiyet normlarına ilişkin katılıklarının artmasını açıklayabilmektedir (Halim, 2016). Farklı bir bakış açısı olarak, Bigler (1995) okul öncesi dönem çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına yönelik katılıklarına sınıflandırma becerisindeki eksikliklerin neden olduğunu belirtmektedir. Buna göre; bir kişinin aynı anda birden fazla kategoriye girebileceğini kabul etmede güçlük yaşayan ve bireylerin cinsiyete dayalı olarak rutin bir şekilde sınıflandırıldığı bir çevrede büyüyen çocukların cinsiyet kalıp yargılarının katı ve fazla olması olası görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet esnekliğinin öngörülmesine önemli ölçüde katkıda bulunan değişkenlerden bir diğeri ise toplumsallaşmadır (Katz ve Ksansnak, 1994). Buna göre, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çocukların okula başlaması ve akranlarıyla daha fazla vakit geçirmesi gibi toplumsallaşma süreçleri ile bağlantılı olabilmektedir (Martin vd., 2002). Öte yandan anne, baba ve akranların çocukların toplumsal cinsiyetçi davranışlarının gelişimindeki etkisini inceleyen Langlois ve Downs (1980) bu süreçte babalara belki de annelerden bile daha fazla önem atfedildiğini belirtmektedir. Bununla birlikte çocukların toplumsal cinsiyet gelişiminde bilişsel faktörler ve toplumsallaşma tam olarak birbirinden bağımsız değildir (Maccoby, 2000). Serbin ve diğerleri (1993) çocukların kalıp yargılara yönelik bilgi ve esnekliklerinin çocuğun bilişsel olgunluk düzeyinin bir fonksiyonu olduğunu ancak babanın evdeki varlığı gibi sosyal-çevresel faktörlerin de bu duruma bir miktar etkisinin bulunduğunu belirtmektedir. Benzer olarak 4-5 yaş çocuklar ile gerçekleştirdiği beş yıllık boylamsal çalışma sonuçlarına göre Trautner (1992) çocuğun gelişimsel durumu ve sosyal çevrenin algılanan özellikleri arasında bir etkileşim olduğunu dile getirmektedir. Genel anlamda çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargıları hem bilişsel olgunlaşma hem de toplumsallaşma deneyimlerinin katkısıyla gelişmektedir (Serbin vd., 1993).

Çocukların yaşları ile toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin esnekliği ilişkili görünse de bu ilişki kızlar ve erkeklerde farklılaşabilmektedir (Levy, Taylor ve Gelman, 1995). Signorella ve diğerleri (1993) düşük etki büyüklüğü görülmesine rağmen, kızların erkeklerden daha fazla cinsiyetçi kalıp yargısal bilgiye sahip olduğunu belirtmektedir. Miller, Lurye, Zosuls ve Ruble (2009) 3-10 yaş grubundaki çocuklar ile gerçekleştirdiği araştırmasında kızların erkeklerden daha fazla cinsiyetçi kalıp yargıya sahip olduklarını belirlemiştir. Benzer olarak Shepard ve Hess (1975) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçları yaşla birlikte kızların “kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyete uygun meslekler edinmesi gerektiği” görüşünün erkeklerin görüşünden anlamlı düzeyde farklılaşarak arttığını göstermektedir. Bununla birlikte erkeklerin kızlardan daha fazla toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına sahip olduğunu gösteren araştırma sonuçları da bulunmaktadır. Blakemore (2003) yaptığı çalışmada erkeklerin kadınlara özgü saç stil ve kıyafetlerini, kızların erkeklere özgü saç stili ve kıyafetlerine göre daha olumsuz algıladıklarını belirlemiştir.

Toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin kavramların esneklik gelişiminin çok boyutlu özellik taşıdığı bilinmektedir. Bu doğrultuda esnekliğin heterojen bir yapıdan oluştuğu düşünülmektedir (Levy vd., 1995). Çocukların toplumsal cinsiyet normlarını ihlal etmenin mümkün olduğunu bildiklerini dile getiren Blakemore (2003) bu esnekliğin normdan norma değiştiğini belirtmektedir. İlgili alan yazın incelendiğinde; çocukların toplumsal cinsiyet normlarına yönelik esneklik ve katılıklarının kişisel tercihlere (Smetana, 1986), kültürel normlar ya da geleneklere (Carter ve Patterson, 1982; Stoddart ve Turiel, 1985) ve ahlaki kurallara (Killen ve Stangor, 2001; Theimer, Killen ve Stangor, 2001) göre farklılaştığı görülmektedir. Bu kapsamda okul öncesi dönem çocuklarının toplumsal cinsiyete ilişkin değerlendirmelerinin kavramsal temellerini inceleyen Smetana (1986) yaptığı çalışmada toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kişisel tercihlerin esneklik ile yüksek düzeyde ilişkili olduğunu belirlemiştir. Kültürel normlar ya da gelenekleri vurgulayan Carter ve Patterson’a (1982) göre; çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin kalıp yargısal bilgileri, cinsiyet rolleri kalıp yargıları ve sosyal geleneklere ilişkin inançlarındaki esneklik ve kültürel görecelilik yaşla birlikte anlamlı düzeyde artmaktadır. Toplumsal cinsiyet normlarının ahlaki alanla ilişkisine odaklanan çalışmalar; okul öncesi dönemdeki bir çocuğun, cinsiyet normlarına uygun olan etkinlikten bile, cinsiyetinden dolayı dışlanmasını yanlış olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Dahası, çocuklar bu değerlendirmelerini eşitlik ve adaletsizlik gibi ahlaki gerekçeler sunarak gerçekleştirmektedirler (Theimer vd., 2001). Benzer olarak Killen ve Stangor (2001) çocukların ve ergenlerin toplumsal cinsiyet kalıp yargıları doğrultusunda akran grubundan dışlanmaya yönelik akıl yürütmelerini incelediği çalışmada, çocukların büyük çoğunluğunun dışlanmayı ahlaki gerekçeler sunarak olumsuz olarak değerlendirdiklerini belirlemiştir.

Alan yazın incelendiğinde, çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin yapılan çalışmaların büyük oranda cinsiyet normlarına ilişkin katılık/esneklik gelişimine odaklandığı (Banse, Gawronski, Rebetz, Gutt ve Bruce Morton, 2010; Katz ve Ksanskak, 1994; Martin, 1989; Martin vd., 1990; Serbin vd., 1993; Signorella vd., 1993; Trautner, 1992; Trautner vd., 2005) az sayıda araştırmanın ise esneklik gelişimini kişisel tercihler, sosyal gelenekler, ahlaki kurallar alt alanlarına ayırarak incelediği görülmektedir (Conry-Murray ve Turiel, 2012; Levy vd., 1995). Yapılan bu sınırlı sayıda çalışmanın çoğunlukla batı toplumlarında yürütüldüğü göz önünde bulundurulduğunda, elde edilen sonuçların farklı kültürel özellikler taşıyan toplumlara genellenmesinde zorluk yaşanacağı düşünülmektedir. Türkiye kültüründe yapılan çalışmalar incelendiğinde ise çoğunlukla toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına odaklandığı görülmektedir (Barutcu, 2002; Güney, 2012; Karasaraçoğlu, 1998; Özdemir, 2006; Şirvanlı-Özen, 1992; Şıvgın ve Deniz, 2017; Ünlü, 2012). Türkiye’de erken çocukluk döneminde toplumsal cinsiyet normlarının esnekliğine ilişkin herhangi bir araştırmaya rastlanılmamış olması da bu bağlamda yapılacak bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu kapsamda araştırmada Türkiye kültüründeki çocukların toplumsal cinsiyet normlarına yönelik esnekliklerin farklı kültürel bağlamlar, kişisel tercihler ve ahlaki ima/çıkarımlara göre değişimi eş zamanlı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda elde edilecek araştırma sonuçları; çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargı gelişiminde birinci derece önem sahibi olan ebeveynlerin konuya ilişkin bilgilerini derinleştirmesi ve çocuklara toplumsal cinsiyet normlarının değişmezliğinden ziyade

esneklik kazandırmada yol gösterici olmaları açısından önemli görülmektedir. Bununla birlikte elde edilecek araştırma sonuçları kültürler arası karşılaştırmalara kaynak sağlayacak olup gelecek araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin alan yazın incelendiğinde göze çarpan bir başka durum ise çalışmaların çoğunlukla 5-6 yaş grupları üzerinde yürütülmesidir (Banse vd., 2010; Barutcu, 2002; Berndt ve Heller, 1986; Bigler, 1995; Carter ve Patterson, 1982; Conry-Murray, 2013; Güney, 2012; Katz ve Ksanskak, 1994; Killen ve Stangor, 2001; Schuette ve Killen, 2009; Serbin vd., 1993; Stoddart ve Turiel, 1985; Şıvgın ve Deniz, 2017; Şirvanlı-Özen, 1992; Trautner vd., 2005). Ancak sınırlı sayıda araştırmada 4 yaş ile çalışıldığı görülmektedir (Blakemore, 2003; Conry-Murray ve Turiel, 2012; Karasaraçoğlu, 1998; Martin, 1989; Theimer vd., 2001; Ünlü, 2012). Bu doğrultuda yapılacak olan çalışmada 4-6-8 yaş grubundaki çocuklar ile çalışılması erken çocukluk dönemi cinsiyet normları esneklik gelişimini daha geniş yelpazede görmemizi sağlaması açısından önemli görülmektedir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında araştırmanın amacı 4-6-8 yaş grubundaki çocukların toplumsal cinsiyet normlarına yönelik bilgilerinin ve esnekliklerinin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esneklikleri; kişisel tercihler, kültürel norm ve geleneklerdeki farklılaşmalar ve gruptan dışlanma temelindeki kural meşruiyeti/ahlaki imalar açısından incelenecektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranacaktır:

Yaş ve cinsiyet bağlamında;

1. Çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgileri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin esneklikleri nasıldır?
3. Çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin esneklikleri kişisel tercihler, farklı kültürel bağlamlar ya da gelenekler ve kural meşruiyeti/ahlaki ima vurgulandığında farklılaşmakta mıdır?

## Yöntem

### *Araştırma Modeli*

Bu araştırmada nicel ve nitel verilerin birlikte toplandığı, ayrı ayrı analiz edildiği ve sonuçların birlikte yorumlandığı karma yöntem desenlerinden yakınsayan paralel desen (NİC+NİT) kullanılmıştır. Yakınsayan paralel desen bir olgunun tam olarak anlaşılmasını sağlamak için nicel ve nitel sonuçların birbirini tamamlayıcı şekilde sentezlenmesini içermektedir (Creswell ve Plano Clark, 2015). Bu araştırmada 4-6-8 yaş grubundaki çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgileri ve farklı bağlamlar vurgulandığındaki esnekliklerinin yaş ve cinsiyete göre değişimini incelemek üzere nicel veri kullanılmıştır. Çocukların farklı bağlamlar vurgulandığındaki tercihlerinin altında yatan gerekçeler ise nitel olarak incelenmiştir. Araştırma hem nicel hem nitel eş zamanlı ve eş baskınlıkta yürütülmüştür. Bu kapsamda nicel yöntemle elde edilen sonuçlar nitel yöntemle elde edilen sonuçlar ile karşılaştırılarak daha geçerli sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede çocukların cinsiyet normlarına ilişkin esnekliğine yönelik anlayışlarının eksiksiz bir şekilde incelenmesi sağlanmıştır.

### *Katılımcılar*

Araştırmanın katılımcıları Türkiye'nin Adana ilinde bulunan orta sosyoekonomik düzeydeki devlet okullarına devam eden benzer ebeveyn profiline sahip 4-6-8 yaş grubundaki çocuklardan uygun örneklem yoluyla seçilmiştir. Bu doğrultuda 4 yaş (10 kız, 10 erkek; Yaş<sub>ranj</sub>=3.3-4.5;  $\bar{X}_{yaş}$ =3.76;  $SS_{yaş}$ =.39) grubundan 20, 6 yaş (10 kız, 10 erkek; Yaş<sub>ranj</sub>=5.2-6.9;  $\bar{X}_{yaş}$ =5.84;  $SS_{yaş}$ =.49) grubundan 20 ve 8 yaş (10 kız, 10 erkek; Yaş<sub>ranj</sub>=7.8-8.9;  $\bar{X}_{yaş}$  =8.4;  $SS_{yaş}$ =.39) grubundan 20 çocuk olmak üzere toplam 60 çocuk araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. 4 ve 6 yaş grubundaki katılımcılar okul öncesi eğitim kurumlarına devam ederken 8 yaşındaki çocuklar ilkökula devam etmektedir. Araştırma katılımcılarının belirlenmesinde etik ilkeler göz önünde bulundurularak ailelere araştırma hakkında bilgi veren ve çocukların katılımlarına izin verme durumlarını gösteren aydınlatılmış onam belgesi gönderilmiştir. Aydınlatılmış onam belgesini imzalayan ebeveynlerin çocuklarından ise araştırmaya katılmak isteyip istemediklerine ilişkin sözlü onay alınmıştır.

### **Veri Toplama Aracı**

Araştırma verileri çocuklar ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler aracılığıyla toplanmış olup bu amaçla Conry-Munray ve Turiel (2012) tarafından geliştirilen hipotetik hikâyeler kullanılmıştır. Hikâyeler a) meslek edinmek için bir kursa katılma (çocuk bakıcılığı ya da bilgisayar tamirciliği), b) oyuncak tercihi (kamyon ya da bebek) ve c) yıl sonu gösterisi için kıyafet tercihi (bale ya da asker) başlıklarını içermektedir. Her bir başlığa ilişkin erkek ve kadın normlarını yansıtan iki durum olmak üzere toplam altı hikâyeye bulunmaktadır. Her bir hikâyeye ilişkin çocuklara altışar soru yönlendirilmektedir. Bu sorular; çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgilerini, ebeveynlerinin cinsiyet normlarına uygun/uygun olmayan tercihlerine ilişkin yargılarını, farklı kültürel bağlamlar, kişisel tercihler ve kuralların meşruiyeti/ahlaki imalar vurgulandığındaki cinsiyet normlarına ilişkin esnekliklerini belirlemeye yöneliktir. Değerlendirmeler her bir hikâyeye ilişkin bu sorular temel alınarak yapılmıştır.

Araştırma kapsamında kullanılan hikâyelerin dilsel eşdeğerliğini sağlamak üzere hikâyeler araştırmacılar tarafından bağımsız olarak Türkçeye çevrilmiştir. Elde edilen iki ayrı form bir araya gelen araştırmacılar tarafından tekrar incelenmiş ve kararsızlık yaratan ifadeler üzerinde birlikte çalışma yoluna gidilerek ortak karara varılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen görüşme formu dilsel eşdeğerliğini ve kapsam geçerliğini sağlamak adına İngilizce dilinde yetkin ve okul öncesi eğitim alanında uzman üç araştırmacının görüşlerine sunulmuştur. Uzmanlardan görüşme formunda yer alan hikâyeler ve hikâyelere ilişkin her bir sorunun orijinaline uygun olup olmadığı, soruların amaca uygun ölçme yapıp yapmadığı, çeviride kullanılan dilin uygulama yapılacak grubun gelişim düzeyine ve sözcük hazinesine uygun olup olmadığı ve hikâyeye ile sorularda geçen sözcük ya da kavramların anlamının her iki kültürde de aynı olup olmadığı ve/veya aynı bağlamda kullanılıp kullanılamayacağını değerlendirmeleri istenmiştir. Uzman görüşleri araştırmacılar tarafından incelenmiş ve bu doğrultuda hikâyelerde geçen “çocukların ailesi” ifadesi “çocukların anne-babası”, “parti” ifadesi “yıl sonu gösterisi”, “kostüm” ifadesi ise “kıyafet” şeklinde değiştirilmiştir. Görüşme sorularının çocuklar tarafından anlaşılabilirliğini değerlendirmek için her yaş grubundan 2 kız, 2 erkek çocuk olmak üzere toplam 12 çocuk ile pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılan pilot çalışmalarda 4 yaşındaki çocukların hikâyelere ilişkin “kız/erkek” ya da “doğru/yanlış” gibi iki cevabı bulunan soruları yanıtlayabilirken yanıtlarının gerekçelerini analiz etmeye yönelik sorulara cevap veremekte zorlandıkları belirlenmiştir. Bu doğrultuda ilgi alanyazın da göz önünde bulundurularak (Conry-Munray ve Turiel, 2012) 4 yaşındaki çocuklara sadece iki yanıtı bulunan sorular yöneltilmiş, gerekçeler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bununla birlikte yeterli düzeyde cevap verilemeyen bir soru çocukların gelişim düzeyine uygun olmadığı düşünülerek araştırma kapsamından çıkartılmıştır. Bu doğrultuda son şekli verilen veri toplama aracının, nicel ve nitel veri edinimini sağlaması dolayısıyla elde edilen verilerin güvenilirliğinin artırıldığı düşünülmektedir.

**Toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgileri (kalıp yargıları):** Çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgilerini belirlemek üzere üç başlıkta yer alan altı etkinliği kızların mı yoksa erkeklerin mi daha fazla gerçekleştirdiği sorulmuştur. Bu kapsamda oyuncak tercihi başlığı altında kadın normunu yansıtan hikâyeye ilişkin “Sence bebeklerle genellikle kim oynar, erkekler mi yoksa kızlar mı?” sorusu örnek gösterilebilir.

**Ebeveynlerin tercihlerine ilişkin yargıları:** Çocukların ebeveynlerinin toplumsal cinsiyet normlarına uygun/uygun olmayan tercihlerine ilişkin yargılarını bir anlamda toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgilerini belirlemek üzere; ebeveynlerin hikâyede geçen etkinlik için kız çocuğu mu yoksa erkek çocuğu mu seçeceğine yönelik görüşleri sorulmuştur. Bu doğrultuda her bir hikâyeye ilişkin “Sence çocukların anne-babası bu bebeği kime vermelidir: erkek çocukları Hakan’a mı yoksa kız çocukları Begüm’e mi?” şeklinde sorular yöneltilmiştir. Bununla birlikte çocukların ebeveynlerinin tercihlerine ilişkin yargılarının gerekçelerini belirlemek için “Çocukların anne-babası neden kız/erkek çocuğu seçmeli?” sorusu yöneltilmiştir.

**Farklı kültürel bağlamlar:** Çocukların farklı kültürel bağlamlar vurgulandığındaki toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esnekliklerini incelemek üzere cinsiyet normlarına uygun olmayan etkinliklerin farklı kültürlerde kabul edilip edilemeyeceğine ilişkin sorular sorulmuştur. Bu çerçevede sorulan örnek bir soru şöyledir: “Başka bir ülkede (uzak, çok uzak bir yerde), erkekler

oyuncak bebeklerle kızlardan daha çok oynamış. Bu durum doğru mu yoksa değil mi?". Çocukların tercihlerine ilişkin gerekçelerini belirlemek için "Neden doğru olduğunu düşünüyorsun?" ya da "Neden doğru değil?" sorusunu yanıtlamaları istenmiştir.

**Kişisel tercihler:** Çocukların kişisel tercihler vurgulandığındaki toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esnekliklerini incelemek için bir çocuğun cinsiyet normlarına uygun olmayan etkinliği gerçekleştirmek istemesi üzerine normların değiştirilip değiştirilemeyeceğine ilişkin sorular sorulmuştur. Bu kapsamda yanıtlanması istenen sorulara örnek olarak "Eğer erkek çocuk Hakan oyuncak bebeği Begüm'den çok daha fazla severse oyuncak bebeği kim almalıdır?" sorusu verilebilir. Bununla birlikte çocukların tercihlerinin altında yatan gerekçeleri belirlemek üzere "Neden Begüm almalı?" ya da "Neden Hakan almalı?" sorusu yöneltilmiştir.

**Kuralların meşruiyeti/Ahlaki ima:** Çocukların toplumsal cinsiyet normlarına dayalı etkinlikler temelinde gruptan dışlanmaya yönelik kuralların adil/adil olmayan, doğru/yanlış şeklindeki ahlaki değerlendirmelerini incelemek üzere okullarda toplumsal cinsiyet normlarına uygun konulan kurallara ilişkin görüşleri sorulmuştur. Bu çerçevede sorulan örnek bir soru şöyledir: "Çocukların anne-babası oyuncak bebeği erkek çocukları Hakan'a vermiş. Hakan bebeği okula götürmek istiyormuş ama okul kurallarına göre sadece kızlar oyuncak bebeklerini okula getirebiliyormuş. Sence okulun koyduğu bu kural doğru mu yoksa yanlış mı?". Çocukların tercihlerine ilişkin gerekçelerini belirlemek için "Sence bu kural neden doğru?" ya da "Sence bu kural neden doğru değil?" sorusunu yanıtlamaları istenmiştir.

#### *Veri Toplama Süreci*

Yakınsayan paralel desenin kullanıldığı araştırmada nicel ve nitel veriler eş zamanlı paralel olarak toplanmıştır. Araştırma kapsamındaki görüşmeler kadın araştırmacılardan birisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler okul yönetimi tarafından önerilen sessiz bir odada ve her çocuk ile bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Çocuklara görüşme soruları aynı sıra ile sorulmuştur. Çocukların cevap vermesi için gerekli süre tanınmış, cevap vermeyen çocuklar için sorular tekrarlanmıştır. Görüşmeler her bir çocuk ile yaklaşık 30 dakika sürmüş olup yazı ile kayıt altına alınmıştır.

#### *Verilerin Analizi*

**Nicel verilerin analizi:** Araştırmanın nicel verilerinin çözümlenmesinde katılımcıların hikâyelere ilişkin her bir soruya verdikleri yanıtlar iki kategorili (dikatomik) olarak puanlanmıştır. Bu kapsamda çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgi düzeylerini belirlemeye yönelik sorulara ilişkin cinsiyet normları ile uyumlu yanıtları 1, bu normlara uygun olmayan yanıtları ise 0 olarak kodlanmıştır. Çocukların ebeveynlerinin tercihlerine ilişkin yargılarını belirlemeye yönelik sorulara verdikleri toplumsal cinsiyet normlarına dayalı yanıtları 1, cinsiyet normlarının aksine verdikleri yanıtlar ise 0 olarak hesaplanmıştır. Farklı kültürel bağlamları vurgulayan sorularda toplumsal cinsiyet normlarının farklı ülkelerde değişebileceğine ilişkin yanıtları 1, değişmeyeceği yönündeki yanıtları 0 olarak puanlanmıştır. Kişisel tercihleri vurgulayan sorularda çocuğun toplumsal cinsiyet normlarına uygun olmayan etkinliği gerçekleştirmek isteyen çocuğu seçmesi 1, cinsiyet normlarına uygun olan çocuğu seçmesi 0 olarak kodlanmıştır. Çocuklar ahlaki değerlendirmelerini belirtmeye yönelik sorularda okulun koyduğu kuralların yanlış olduğunu düşünüyorsa 1, doğru olduğunu düşünüyorsa 0 puan almışlardır.

Araştırma verileri bilgisayar ortamına aktarılmış ve çözümlenmesinde SPSS 18.0 paket programı kullanılmıştır. Çalışma grubunda yer alan çocukların yaş ve cinsiyetine göre toplumsal cinsiyet normlarına yönelik bilgi ve esneklikleri arasındaki ilişkiler ilişkisiz örneklem için iki yönlü ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ilişkisiz örneklem için iki yönlü ANOVA testinde anlamlı fark çıkması durumunda gruplar arası farkın kaynağı her bir değişken için varyansların eşit dağıldığı göz önünde bulundurularak Post-Hoc testlerinden Scheffe Testi ile incelenmiştir. Scheffe testinin bir diğer seçilme nedeni ise gruplar arası tüm kombinasyonların karşılaştırılmasına imkan vermesi ve gruplar arası alpha tipi hataya duyarlı olmasıdır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen tüm analizlerde cinsiyet ve yaş değişkeninin bağımlı değişken üzerindeki etki büyüklüğünü tespit etmek amacıyla eta kare ( $\eta^2$ ) değerinden yararlanılmıştır. Cohen (1988) eta kare değerini küçük ( $\eta^2 = .01$ ), orta ( $\eta^2 = .09$ ) ve büyük ( $\eta^2 = .25$ ) etkiler olarak değerlendirmektedir (aktaran Tabachnick ve Fidell, 2013).

**Nitel verilerin analizi:** Araştırma kapsamında elde edilen nitel verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Bu amaçla Conry-Munray ve Turiel (2012) tarafından ilgili alan yazın doğrultusunda hazırlanan kodlama çerçevesinde yer alan başlıklar temel alınmıştır. Yakınsayan paralel desende birbirinden ayrı sonuçları karşılaştırma veya iki veri türünü ilişkilendirmeyi kolaylaştırmak için tercih edilmesi önerilen sonuçları dönüştürme tekniği kullanılmıştır (Creswell ve Plano Clark, 2015). Bu kapsamda nitel veri analizinden elde edilen temalar sayısallaştırılarak nicel veriler ile karşılaştırılmıştır. Bu sayede bulgular birleştirilip birbirleri ile desteklenerek sonuca yönelik kanıtlar daha güçlü hale getirilmeye çalışılmıştır (Jhonson ve Christensen, 2014). Bununla birlikte her bir kategori ve temaya ilişkin doğrudan alıntılara yer verilerek verilerin güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların isimlerinin gizli tutulması amacıyla kod isimler (8YÇ1: 8 Yaş Çocuk 1, 6YÇ25: 6 Yaş Çocuk 25 vb.) kullanılmıştır.

### Bulgular

Çalışma grubunda yer alan çocukların yaş, cinsiyet ve yaşxcinsiyet ortak etkisine göre toplumsal cinsiyet normlarına yönelik bilgi ve esneklikleri arasındaki ilişkiler ilişkisiz örneklem için iki yönlü ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1’de, ANOVA sonuçları ise Tablo 2’de yer almaktadır.

**Tablo 1.** Yaş ve Cinsiyete Göre Toplumsal Cinsiyet Normlarına İlişkin Bilgi Düzeyi ve Esneklikten Puan Alan Çocukların Cinsiyet Normlarına Uygun ve Esnek Yanıtlarının Frekans ve Yüzdeleri

		Yaş						Cinsiyet				Toplam	
		4 Yaş		6 Yaş		8 Yaş		Kız		Erkek		f	%
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Cinsiyet normlarına ilişkin bilgi düzeyi	C.N. uygun*	102	85.0	105	87.5	113	94.2	164	91.1	156	86.7	320	89.0
	Esnek	18	15.0	15	12.5	7	5.8	16	8.9	24	13.3	40	11.0
Ebeveyn tercihine ilişkin yargı	C.N. uygun	93	77.5	105	87.5	118	98.3	162	90.0	147	81.7	316	88.0
	Esnek	27	22.5	15	12.5	2	1.7	18	10.0	33	18.3	44	12.0
Farklı kültürel bağlamlar	C.N. uygun	72	60.0	85	70.8	61	50.8	136	75.6	82	45.6	218	60.0
	Esnek	48	40.0	35	29.2	59	49.2	44	24.4	98	54.4	142	40.0
Kişisel tercihler	C.N. uygun	92	76.7	77	64.2	22	18.3	107	59.4	84	46.7	191	53.0
	Esnek	28	23.3	43	35.8	98	81.7	73	40.6	96	53.3	169	47.0
Ahlaki ima	C.N. uygun	82	68.3	89	74.2	42	35.0	110	61.1	103	57.2	213	59.0
	Esnek	38	31.7	31	25.8	78	65.0	70	38.9	77	42.8	147	41.0

\*C.N. uygun: Cinsiyet normlarına uygun

**Tablo 2.** Yaş ve Cinsiyete Göre Toplumsal Cinsiyet Normlarına İlişkin Bilgi Düzeyi ve Esneklik Puanlarının ANOVA Sonuçları

Değişken	Varyansın kaynağı	KT	sd	KO	F	p	$\eta^2$	Anlamlı fark
Cinsiyet normlarına ilişkin bilgi düzeyi	Yaş	3.233	2	1.617	2.089	.13	.07	
	Cinsiyet	1.067	1	1.067	1.378	.25	.02	
	YxC	1.233	2	.617	.797	.46	.03	
	Hata	41.800	54	.774				
	Toplam	47.333	59					

Tablo 2. Devamı

Değişken	Varyansın kaynağı	KT	sd	KO	F	p	$\eta^2$	Anlamlı fark
Ebeveyn tercihine ilişkin yargı	Yaş	8.400	2	4.200	7.293	.00	.213	
	Cinsiyet	3.750	1	3.750	6.511	.01	.108	4 yaş-8 yaş
	YxC	.400	2	.200	.347	.71	.013	
	Hata	31.100	54	.576				
	Toplam	1635.000	60					
Farklı kültürel bağlamlar	Yaş	14.433	2	7.217	2.182	.12	.075	
	Cinsiyet	48.600	1	48.600	14.694	.00	.214	
	YxC	10.300	2	5.150	1.557	.22	.055	
	Hata	178.600	54	3.307				
	Toplam	588.000	60					
Kişisel tercihler	Yaş	135.833	2	67.917	29.411	.00	.521	
	Cinsiyet	8.817	1	8.817	3.818	.06	.066	4 yaş-8 yaş, 6 yaş-8 yaş
	YxC	1.633	2	.817	.354	.70	.013	
	Hata	124.700	54	2.309				
	Toplam	747.000	60					
Ahlaki ima	Yaş	64.300	2	32.150	9.960	.00	.269	
	Cinsiyet	.817	1	.817	.253	.62	.005	4 yaş-8 yaş, 6 yaş-8 yaş
	YxC	1.433	2	.717	.222	.80	.008	
	Hata	174.300	54	3.228				
	Toplam	601.000	60					

**Çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgileri:** Çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgilerini belirlemek üzere yöneltilen soruların yanıtları incelendiğinde %89 gibi büyük çoğunluğunun toplumsal cinsiyet normlarına uygun olduğu saptanmıştır.

Çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgilerinin yaşlarına [ $F(2,54)=2.089$ ,  $p>.05$ ,  $\eta^2=.07$ ], cinsiyetlerine [ $F(1,54)=1.378$ ,  $p>.05$ ,  $\eta^2=.02$ ] ve yaş ile cinsiyet ortak etkisine göre [ $F(2,54)=.797$ ,  $p>.05$ ,  $\eta^2=.03$ ] istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır. Çocukların yaşlarına göre cinsiyet normlarına ilişkin bilgilerini tespit etmeye yönelik sorulara verdikleri yanıtları incelendiğinde; 4 yaş grubundaki çocukların yanıtlarının %85.0'i, 6 yaş grubundaki çocukların yanıtlarının %87.5'i ve 8 yaş grubundaki çocukların yanıtlarının %94.2'sinin cinsiyet normlarına uygun olduğu görülmektedir. Çocukların cinsiyetlerine göre toplumsal cinsiyet normlarına uygun ve esnek yanıtları incelendiğinde; kız çocukların vermiş olduğu yanıtlarının %91.1'inin, erkek çocukların yanıtlarının ise %86.7'sinin cinsiyet normları doğrultusunda olduğu tespit edilmiştir.

**Çocukların ebeveynlerinin tercihlerine ilişkin yargıları:** Çocukların ebeveynlerinin cinsiyet normlarına uygun etkinlikleri gerçekleştirmek üzere kimi seçeceğine ilişkin yargılarının %88 oranında cinsiyet normları ile uyumlu olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde; çocukların ebeveynlerinin cinsiyet tercihlerine ilişkin yargılarının yaşlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir [ $F(2,54)=7.293$ ,  $p<.01$ ,  $\eta^2=.213$ ]. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere gerçekleştirilen Scheffe testi sonuçları 8 yaşındaki çocukların 4 yaşındaki çocuklardan daha fazla cinsiyet normlarına uygun yanıtlar verdiğini ortaya koymuştur. Tablo 1'e göre; çalışmaya katılan 8 yaşındaki çocukların yanıtlarının %98.3'ünün, 4 yaşındaki çocukların yanıtlarının ise %77.5'inin cinsiyet normlarına uygun olduğu saptanmıştır. Yaş değişkeni açısından elde edilen eta kare değeri ( $\eta^2=.213$ ) incelendiğinde, yaşın çocukların ebeveynlerinin cinsiyet normlarına uygun tercihler yapacağına ilişkin yargıları üzerinde orta düzeyde etkiye sahip olduğu görülmektedir. Çocukların ebeveynlerinin tercihine ilişkin yargılarının cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği [ $F(1,54)=6.511$ ,  $p<.05$ ,  $\eta^2=.108$ ] belirlenmiştir. Tablo 1



incelendiğinde; çalışma grubunda yer alan kız çocukların yanıtlarının %90'ının, erkek çocuklarının yanıtlarının ise %81.7'sinin ebeveynlerinin cinsiyet normlarına uygun tercihlerde bulunağına ilişkin olduğu görülmektedir. Cinsiyet değişkeni açısından elde edilen eta kare değeri ( $\eta^2=.108$ ) göz önünde bulundurulduğunda, cinsiyetin çocukların ebeveynlerinin toplumsal cinsiyet normlarına uygun tercihler yapacağına ilişkin yargıları üzerinde orta düzeyde etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, çocukların ebeveynlerinin cinsiyet tercihlerine ilişkin yargılarının yaş ve cinsiyetin ortak etkisine göre [ $F(2,54)=.347$ ,  $p>.05$ ,  $\eta^2=.013$ ] anlamlı düzeyde bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında yer alan 6 ve 8 yaşındaki çocukların toplumsal cinsiyet normlarına yönelik sorulara ilişkin sundukları gerekçelerden yola çıkılarak elde edilen kategori ve örnek söylemler Tablo 3'te sunulmaktadır.

**Tablo 3.** 6 ve 8 Yaşındaki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Normlarına Yönelik Sorulara Verdikleri Yanıtların Gerekçelerine İlişkin Kategoriler ve Örnek Söylemler

Kategori	Örnek söylemler
Toplumsal cinsiyete dayalı gerekçeler	Çoğunlukla erkekler asker kostümü giyer. Kızlar bebekle, erkekler kamyonlarla oynamayı sever. Kızlar bale yapar, erkekler yapamaz. Kamyonları erkekler sürer. Erkekler bale kıyafeti giyerse yanlış olur. Tamir işlerinde erkekler daha beceriklidir. Kızlar daha güzel çocuk bakar. Erkekler biraz kaba davranır, kızlar daha naziktir.
Ahlaki normlara dayalı gerekçeler	Okul erkek-kız arasında ayrımcılık yapmamalıdır. İsteyen herkes kursa katılabilmeli yoksa adil olmaz. Erkekler de kızlar da çocuk bakıcılığı kursuna katılabilir. Herkes istediği oyuncuğı okula getirebilir.
Kişisel tercihlere dayalı gerekçeler	Daha çok sevdiği için bilgisayar tamirciliğı kursuna kız çocuk katılsın. Bebek daha çok kim isterse onun olmalıdır. Çok isterse kız da asker kostümü giyebilir.
Kültürel farklılıklara dayalı gerekçeler	Başka ülkelerle kültürel farklılıklarımız var. Oyuncak tercihinde de olabilir. Erkekler başka bir ülkede bale kostümleri giyebilirler. Diğer ülkelerin kendi kuralları olabilir.
Otoriteye dayalı gerekçeler	Okul kural koymuşsa doğrudur. Okulların kuralları olur. Kurallara uymalıyız.
Öznel duruma dayalı gerekçeler	Ben de kızım. Onun için kızı tercih ettim. Kızları seviyorum.
Yetersiz/İlgisiz gerekçeler	Bilmiyorum. Az önce kız demiştim o yüzden şimdi erkek.

Tablo 3 incelendiğinde; çocukların toplumsal cinsiyet normlarına yönelik sorulara verdikleri yanıtların altında yatan gerekçelerin; toplumsal cinsiyete, eşitlik ve adaleti vurgulayan ahlaki normlara, kişisel tercihlere önem atfetmeye, kültürel farklılıklara, otoriteye ve öznel duruma dayalı olduğu bununla birlikte cevap verilmemiş ve kodlamaya uygun olmayan yetersiz/ilgisiz gerekçeler sundukları belirlenmiştir. Bu doğrultuda elde edilen her bir kategori çarpıcı söylemler ile örneklendirilmiştir. Çalışma grubunda yer alan 6 ile 8 yaşındaki çocukların gerekçelerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 4'te sunulmaktadır.

**Tablo 4.** 6 ve 8 Yaşındaki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Normlarına Yönelik Sorulara Verdikleri Yanıtların Gerekçelerine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri**Ebeveyn tercihi yargılarına ilişkin gerekçeler**

	Toplumsal cinsiyet		Kişisel tercih		Ahlaki normlar		Kültürel farklılık		Öznel durum		Otorite		İlgisiz/yetersiz									
	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş								
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%								
Kız	35	29.2	58	48.3	-	-	-	-	-	-	2	1.7	1	0.8	-	-	-	-	23	19.2	1	0.8
Erkek	33	27.5	56	46.7	-	-	-	-	-	-	4	3.3	3	2.5	-	-	-	-	23	19.2	1	0.8
Toplam	68	56.7	114	95.0	-	-	-	-	-	-	6	5.0	4	3.3	-	-	-	-	46	38.3	2	2.5

**Farklı kültürel bağlamlar vurgulandığındaki gerekçeler**

	Toplumsal cinsiyet		Kişisel tercih		Ahlaki normlar		Kültürel farklılık		Öznel durum		Otorite		İlgisiz/yetersiz													
	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş												
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%												
Kız	18	15.0	40	33.3	-	-	3	2.5	2	1.7	9	7.5	2	1.7	6	5.0	2	1.7	-	-	-	-	36	30.0	2	1.7
Erkek	10	8.3	19	15.8	1	0.8	13	10.8	-	-	13	10.8	-	-	14	11.7	4	3.3	-	-	-	-	45	37.5	1	0.8
Toplam	28	23.3	59	49.2	1	0.8	16	13.3	2	1.7	22	18.3	2	1.7	20	16.7	6	5.0	-	-	-	-	81	67.5	3	2.5

**Kişisel tercihler vurgulandığındaki gerekçeler**

	Toplumsal cinsiyet		Kişisel tercih		Ahlaki normlar		Kültürel farklılık		Öznel durum		Otorite		İlgisiz/yetersiz													
	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş												
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%												
Kız	2	1.7	15	12.5	17	14.2	40	33.3	-	-	-	-	-	-	1	0.8	-	-	-	-	-	-	40	33.3	5	4.2
Erkek	17	14.2	4	3.3	18	15.0	52	43.3	-	-	-	-	-	-	1	0.8	1	0.8	-	-	-	-	24	20.0	2	1.7
Toplam	19	15.8	19	15.8	35	29.2	92	76.7	-	-	-	-	-	-	2	1.7	1	0.8	-	-	-	-	64	53.3	7	5.8

**Ahlaki ima vurgulandığındaki gerekçeler**

	Toplumsal cinsiyet		Kişisel tercih		Ahlaki normlar		Kültürel farklılık		Öznel durum		Otorite		İlgisiz/yetersiz															
	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş	6 Yaş	8 Yaş														
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%														
Kız	21	17.5	20	16.7	-	-	13	10.8	9	7.5	22	18.3	-	-	-	-	-	-	1	0.8	-	-	29	24.2	5	4.2		
Erkek	16	13.3	13	10.8	-	-	6	5.0	8	6.7	34	28.3	-	-	-	-	1	0.8	-	-	2	1.7	3	2.5	33	27.5	4	3.3
Toplam	37	30.8	33	27.5	-	-	19	15.8	17	14.2	56	46.7	-	-	-	-	1	0.8	-	-	3	2.5	3	2.5	62	51.7	9	7.5

**Çocukların ebeveynlerinin tercihlerine ilişkin yargılarının gerekçeleri:** Çocukların ebeveynlerinin tercihlerine ilişkin yargılarına yönelik sunmuş olduğu gerekçeler incelenmiş (Tablo 4) ve toplumsal cinsiyete dayalı gerekçeler ve öznel duruma dayalı gerekçeler olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır. Çocukların yaşlarına göre öne sürdükleri gerekçeler incelendiğinde; çocukların sıklıkla toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin (8 yaş %95; 6 yaş %56.7) gerekçeler sundukları belirlenmiştir. Sıklıkla tekrar eden kategori sayıları incelendiğinde; 8 yaşındaki çocukların 6 yaşındaki çocuklardan daha fazla toplumsal cinsiyet normlarına vurgu yapan yanıtlar verdikleri belirlenmiştir. Buna göre; ebeveynlerinin yapacağı tercihlerin toplumsal cinsiyet normlarına uygun olacağını düşünen 8 yaş çocukların bir kursa katılma sorularına *“Tamircilikte erkekler daha beceriklidir. Kursu erkekler gitmelidir.”* (8YÇ9, 8YÇ14), *“Erkekler biraz kaba davranır kızlar daha naziktir. O yüzden çocuklara kızlar baksa daha iyi olur”* (8YÇ19) şeklinde görüş bildirmişlerdir. Benzer olarak ebeveynlerinin cinsiyet normlarına uygun oyuncak tercihinde bulunacağını belirten 6 yaşındaki çocukların gerekçe olarak sıklıkla *“Kızlar bebeklerle oynar”* (6YÇ26, 6YÇ28, 6YÇ33), *“Erkekler oyuncak bebek kullanamaz sadece araba kullanabilirler”* (6YÇ38), *“Kamyonları erkekler sürer”* (6YÇ34) ifadelerini dile getirdikleri belirlenmiştir.

Çocukların cinsiyetlerine göre öne sürdükleri gerekçeler incelendiğinde; kızların (%77.5) ve erkeklerin (%74.2) sıklıkla toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin gerekçeler sundukları belirlenmiştir.

**Farklı kültürel bağlamlar vurgulandığında toplumsal cinsiyet normlarının esnekliği:** Çocukların cinsiyet normlarının farklı kültürel bağlamlar vurgulandığında değişip değişmediğini belirlemek için katılımcılardan, geleneksel cinsiyet normlarına aykırı başka bir ülkedeki uygulamaları değerlendirmeleri istenmiştir. Çocukların yanıtlarının yalnızca %40'ı bu normların başka bir ülkede tersine çevrilebileceği yönündedir.

Tablo 2'ye göre; çocukların farklı kültürel bağlamlar vurgulandığında cinsiyet normlarına yönelik akıl yürütme esnekliklerinin yaşlarına göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir [ $F(2,54)=2.182, p>.05, \eta^2=.075$ ]. Farklı kültürel bağlamlar vurgulandığında cinsiyet normlarına yönelik akıl yürütme esnekliklerinin çocukların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır [ $F(1,54)=14.694, p<.01, \eta^2=.214$ ]. Çalışmaya katılan erkek çocukların farklı kültürel bağlamlar vurgulandığındaki cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esnekliklerinin kız çocukların akıl yürütme esneklerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna göre; erkek çocukların yanıtlarının %54.4'ü farklı ülkelerde cinsiyet normlarının değişebileceğini gösterirken kız çocukların yanıtlarının sadece %24.4'ü cinsiyet normlarının değişebileceğini savunmaktadır. Cinsiyet değişkeni açısından elde edilen eta kare değeri ( $\eta^2=.214$ ) göz önünde bulundurulduğunda, cinsiyet değişkeninin çocukların farklı kültürel bağlamlar vurgulandığındaki toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin esneklikleri üzerinde orta düzeyde etkiye sahip olduğu görülmektedir. Çocukların farklı kültürel bağlamlar vurgulandığındaki toplumsal cinsiyet normlarına yönelik esnekliklerinin yaş ve cinsiyet ortak etkisine göre [ $F(2,54)=1.557, p>.05, \eta^2=.055$ ] istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

**Farklı kültürel bağlamlar vurgulandığında yapılan tercihlere ilişkin gerekçeler:** Farklı kültürel bağlamlar vurgulandığında çocukların cinsiyet normlarına ilişkin tercihlerinin gerekçeleri incelendiğinde, toplumsal cinsiyete dayalı gerekçeler, ahlaki normlara dayalı gerekçeler, kişisel tercihlere dayalı gerekçeler, kültürel farklılıklara dayalı gerekçeler, öznel duruma dayalı gerekçeler ve yetersiz/ilgisiz gerekçeler başlıkları altında toplandığı görülmektedir. Çocukların yaşlarına göre sundukları gerekçeler incelendiğinde; 8 yaş grubundaki çocukların %49.2 ile toplumsal cinsiyete dayalı, %18.3 ile ahlaki normlara dayalı, %16.7 ile kültürel farklılıklara dayalı gerekçeler sundukları; 6 yaş grubundaki çocukların ise %23.3 ile toplumsal cinsiyet normlarına dayalı, %1.7 ile ahlaki normlara dayalı olduğu tespit edilmiştir. Çocukların cinsiyetlerine göre öne sürdükleri gerekçeler incelendiğinde; kız çocukların %48.3 sıklık ile toplumsal cinsiyete dayalı gerekçeler sunarken erkek çocukların sunduğu gerekçelerin sadece %24.2'sinin toplumsal cinsiyet normlarına yönelik olduğu belirlenmiştir. Sıklıkla tekrar eden kategori frekansı göz önünde bulundurulduğunda kız çocukların erkek çocuklara göre daha fazla toplumsal cinsiyet normlarına vurgu yapan yanıtlar verdikleri söylenebilir. Kızların toplumsal cinsiyet normlarına uygun olmayan etkinliklerin farklı kültürlerde kabul edilme durumuna

ilişkin gerekçeleri incelendiğinde; *“Tamircilik kursuna erkek gitmeli. Çünkü kızlar tamir yapamaz”* (8YÇ2, 8YÇ6, 8YÇ7), *“Kızlar çocuk bakıcılığı işini daha iyi yapar”* (8YÇ8, 8YÇ9), *“Tamircilik kursunda erkekler daha başarılı olurlar”* (8YÇ4), *“Erkekler oyuncak bebekleri sevmeyiz”* (6YÇ28), *“Bale kız kıyafetidir. Kızlar asker kıyafeti giyemez”* (6YÇ38) şeklinde görüş bildirdikleri görülmektedir. Buna karşın erkeklerin kültürel farklılıklara ve kişisel tercihlere dayalı gerekçeleri daha fazla sundukları belirlenmiştir. Bu doğrultuda erkeklerin kültürel farklılıklara ve kişisel tercihlere dayalı gerekçeler ile toplumsal cinsiyet normlarını kızlara göre daha fazla esnetebildikleri söylenebilmektedir. Kültürel farklılıklara dayalı gerekçeler sunan erkeklerin *“Başka ülkeler ile kültürel farklılıklarımız var. Oyuncak seçiminde de olabilir”* (8YÇ19), *“Başka ülkede erkekler de bale kıyafeti giyebilir. Başka ülkelerin kendilerine göre kuralları olabilir.”* (8YÇ11) söylemleri bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Kişisel tercihlere dayalı gerekçeler sunan erkekler duruma ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: *“Eğer severlerse erkekler de oyuncak bebekle oynayabilirler”* (8YÇ13, 8YÇ14, 6YÇ40), *“Kızlar da tamir işine meraklı olurlarsa onlar da öğrenebilirler”* (8YÇ15).

**Kişisel tercihler vurgulandığında toplumsal cinsiyet normlarının esnekliği:** Bir çocuğun kişisel tercihleri doğrultusunda cinsiyet normlarına uygun olmayan bir istekte bulunması sonucunda katılımcı çocuğun toplumsal cinsiyet normlarını esnetip esnetemeyeceğine ilişkin yargıları incelendiğinde; çocukların yanıtlarının yalnızca %47’si toplumsal cinsiyet normlarına uygun olmayan (kişisel) tercihlerde bulunan çocuğa onay verme yönündedir.

Tablo 2’de görüldüğü üzere; çocukların kişisel tercihler vurgulandığında toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esnekliklerinin yaşlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir [ $F(2,54)=29.411$ ,  $p<.01$ ,  $\eta^2=.521$ ]. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere gerçekleştirilen Scheffe testi sonuçlarına göre; çalışmaya katılan 8 yaşındaki çocukların kişisel tercihler vurgulandığında toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esnekliklerinin 6 ve 4 yaşındaki çocukların akıl yürütme esnekliklerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna göre; 8 yaşındaki çocukların yanıtlarının %81.7’sinin 6 yaşındaki çocuklarının yanıtlarının %35.8’inin, 4 yaşındaki çocukların yanıtlarının ise %23.3’ünün cinsiyet normları açısından esnek olduğu saptanmıştır. Yaş değişkeni açısından elde edilen eta kare değeri ( $\eta^2=.521$ ) incelendiğinde, yaşın çocukların kişisel tercihler vurgulandığındaki toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin esneklikleri üzerinde yüksek düzeyde etkiye sahip olduğu görülmektedir. Çocukların kişisel tercihler vurgulandığındaki toplumsal cinsiyet normlarına yönelik esnekliklerinin yaş ve cinsiyet ortak etkisine göre [ $F(2,54)=.704$ ,  $p>.05$ ,  $\eta^2=.013$ ] istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

**Kişisel tercihler vurgulandığında yapılan tercihlere ilişkin gerekçeler:** Kişisel tercihler vurgulandığında çocukların cinsiyet normlarına ilişkin tercihlerinin gerekçeleri incelendiğinde; 8 yaş çocukların %76.7 sıklıkla kişisel tercihleri dikkate alarak toplumsal cinsiyet normlarının esnetilebileceğine ilişkin gerekçeler sunarken 6 yaşındaki çocukların %29.2 sıklıkla kişisel tercihleri dikkate alarak gerekçe sundukları belirlenmiştir. Sıklıkla tekrar eden kategori frekansları incelendiğinde; 8 yaşındaki çocukların 6 yaşındaki çocuklardan daha fazla kişisel tercihleri temel alan yanıtlar verdikleri söylenebilmektedir. Buna göre; hikâyede yer alan çocuk tarafından beğenilen/istenilen/sevilen ancak toplumsal cinsiyet normuna uygun olmayan etkinliklere ilişkin cinsiyet normlarının aksi yönünde tercihte bulunan 8 yaş çocukların *“Daha çok sevdiği için bilgisayar tamirciliği kursuna kız çocuk katılsın”* (8YÇ1, 8YÇ3, 8YÇ4), *“Oyuncak bebek daha çok kim isterse onun olmalıdır”*, *“Çok isterse kız da asker kıyafeti giyebilir”* (8YÇ21, 8YÇ17, 8YÇ22), şeklinde gerekçe sundukları görülmektedir.

Çocukların cinsiyetlerine göre öne sürdükleri gerekçeler incelendiğinde kızların %47.5 sıklıkla kişisel tercihlere önem atfeden gerekçeler sundukları erkeklerin ise %58.3 sıklıkla kişisel tercihleri dikkate alan gerekçeler sundukları belirlenmiştir. Buna göre erkeklerin kişisel tercihler vurgulandığında gösterdikleri esnekliğin kızlardan daha yüksek olduğu söylenebilmektedir.

**Ahlaki imalar vurgulandığında toplumsal cinsiyet normlarının esnekliği:** Çocukların gruptan dışlanma temelinde ahlaki ima/çıkarımlar vurgulandığında toplumsal cinsiyet normlarının esnekliğini değerlendirmek üzere sorulan bir okulun, toplumsal cinsiyet normlarına uygun kural

oluşturup oluşturamayacağına ilişkin soruların yanıtları incelendiğinde; çocukların yanıtlarının yalnızca %41'i bu kuralın uygulanmasının uygun olmadığını göstermektedir.

Tablo 2 incelendiğinde; çocukların zorunlu yasal düzenlemeler/kurallar vurgulandığında toplumsal cinsiyet normlarına yönelik akıl yürütme esneklik puan ortalamalarının yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir [ $F(2,54)= 9.960, p<.01, \eta^2=.269$ ]. Çalışmaya katılan 8 yaş çocukların zorunlu yasal düzenlemeler/kurallar vurgulandığındaki cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esnekliklerinin 6 yaşındaki ve 4 yaşındaki çocukların akıl yürütme esneklerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Tablo 1'e göre; 8 yaşındaki çocukların yanıtlarının %65'inin, 6 yaşındaki çocukların yanıtlarının %25.8'inin ve 4 yaşındaki çocukların yanıtlarının %31.7'sinin esnek olduğu saptanmıştır. Yaş değişkeni açısından elde edilen eta kare değeri ( $\eta^2=.269$ ) göz önünde bulundurulduğunda, yaş değişkeninin çocukların zorunlu yasal düzenlemeler/kurallar vurgulandığında toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin esneklikleri üzerinde yüksek düzeyde etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, çocukların zorunlu yasal düzenlemeler/kurallar vurgulandığındaki akıl yürütme esneklik puan ortalamalarının cinsiyetlerine [ $F(1,54)= 3.818, p>.05, \eta^2=.066$ ], yaş ve cinsiyetin ortak etkisine göre [ $F(2,54)=.704, p>.05, \eta^2=.013$ ] istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır.

**Ahlaki imalar vurgulandığında yapılan tercihlere ilişkin gerekçeler:** Ahlaki ima/çıkarımlar temelinde çocukların cinsiyet normlarına ilişkin gerekçeleri yaşa göre incelendiğinde; 8 yaş çocukların %46.7 sıklıkla ahlaki normlara dayalı gerekçeler sunarken 6 yaş çocukların %14.2 sıklıkla ahlaki normlara dayalı gerekçeler sundukları belirlenmiştir. Bununla birlikte 6 yaş çocukların gerekçelerinin %30.8 sıklıkla toplumsal cinsiyete dayalı olduğu tespit edilmiştir. Sıklıkla tekrar eden kategori frekansları göz önünde bulundurulduğunda; 8 yaşındaki çocukların 6 yaşındaki çocuklardan daha fazla ahlaki normları temel alan gerekçe sundukları söylenebilmektedir. Bu bulgu 8 yaşındaki çocukların okulların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin koyduğu kuralı diğer yaş grubuna göre daha olumsuz değerlendirdiğini göstermektedir. Buna göre okulun koyduğu çocuk bakıcılığı kursuna sadece kızlar katılabilir, bilgisayar tamirciliği kursuna ise sadece erkekler katılabilir kurullarına yönelik 8 yaş çocukların "Kursa katılım serbest olmalıdır. Kız da erkek de katılabilmelidir" (8YÇ5, 8YÇ16, 8YÇ17) şeklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Buna karşın 6 yaş çocuklar çoğunlukla "Kızlar bilgisayar tamir etmeyi sevmezler" (6YÇ24), "Kızlar bilgisayar tamir edemezler, erkekler tamir edebilir" (6YÇ38, 6YÇ42) ifadelerinde bulunmuşlardır. Okulun oyuncak bebeği okula sadece kızların oyuncak kamyonu ise sadece erkeklerin getirebileceğine yönelik kuralını olumsuz olarak nitelendiren 8 yaş çocukların "Herkes sevdiği oyuncak okula götürürebilmelidir" (8YÇ2, 8YÇ3), "Herkes istediği oyuncak götürmede özgür olmalıdır" (8YÇ15) ifadeleri ile eşitlik ve adalet vurgusu yaptıkları belirlenmiştir. 6 yaş çocuklarında bu durum "Kızlar bebekle oynar, erkekler kamyonla oynar" (6YÇ26, 6YÇ27), "Sadece erkekler oyuncak kamyon götürür okula" (6YÇ33) ve "Erkekler oyuncak bebek getirmemeli sadece kızlar oyuncak bebek getirmeli" (6YÇ38) şeklinde toplumsal cinsiyet vurgusu ile kendisini göstermektedir. Yıl sonu gösterinde sadece kızların bale kıyafeti giyebileceği ve sadece erkeklerin asker kıyafeti giyebileceğine ilişkin kurala, eşitliği sağlamadığı gerekçesiyle, karşı çıkan 8 yaş çocuklar bu durumu şu şekilde dile getirmektedir: "Özgürlük olmalıdır. Erkek bale kıyafeti ile yılsonu gösterisine katılmak istiyorsa katılabilmelidir" (8YÇ7), "Kızlar da asker kıyafeti giyebilir" (8YÇ19), "Sevdiğimizi giymekte özgür olmalıyız" (8YÇ15). Toplumsal cinsiyet normlarına uygun gerekçelerin baskın olduğu 6 yaş grubundaki çocukların "Kızlar bale elbisesi giyer, erkekler asker kıyafeti giyer" (6YÇ24, 6YÇ45), "Erkekler erkek kıyafeti giyer, kızlar kız kıyafeti giyer" (6YÇ30) söylemleri örnek olarak gösterilebilir.

Çocukların cinsiyetlerine göre öne sürdükleri gerekçeler incelendiğinde kızların %34.2 sıklıkla toplumsal cinsiyet normlarına dayalı gerekçeler sunarken erkeklerin %35 sıklıkla ahlaki normlara dayalı gerekçeler sundukları belirlenmiştir. Bu duruma ilişkin erkek çocukların "Okul erkek-kız arasında ayrımcılık yapmamalıdır." (8YÇ19), "Tamircilik kursuna kim istiyorsa o gidebilmelidir yoksa adil olmaz" (8YÇ22)" söylemleri örnek olarak gösterilebilir.

## Tartışma

Bu araştırma, Türkiye kültüründeki 4-6-8 yaşındaki çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin esnekliklerini inceleyerek ilgili alan yazına katkı sağlamak ve batı kültüründe yapılan araştırma sonuçlarıyla kültürler arası karşılaştırma yapmaya imkân tanımak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubunda yer alan çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin bilgi düzeyleri incelendiğinde; çocukların büyük çoğunluğunun (%89) toplumsal cinsiyet normları ile uyumlu yanıtlar verdikleri belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuç çocukların bakış açısıyla toplumsal cinsiyet normlarının normatif ve bağlayıcı bir nitelik taşıdığını göstermektedir (Conry-Murray ve Turiel, 2012). Anlamli fark yaratmamakla birlikte çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargısal bilgilerinin yaşa göre arttığı tespit edilmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde benzer araştırma bulgularına rastlanmaktadır (Bigler, 1995; Blakemore, 2003; Martin ve Little, 1990; Serbin vd., 1993). Bigler'e (1995) göre çocukların cinsiyet kalıp yargıları erken dönemde başlamakta ve erken çocukluk dönemi boyunca hızlı bir gelişim göstermektedir. Çocuklar ilkokula gittiklerinde kadın ya da erkek olmak ile ilgili nesnelere, etkinlikler ve özellikler ile ilgili zengin bir bilgi birikimine sahip olmaktadır (Trautner vd., 2005). Bu durumun çocukların içerisinde bulunduğu sosyal çevreden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bebeklik dönemindeki cinsiyet farklılıklarının ortaya çıkışını inceleyen Pomerleau, Bolduc, Malcuit ve Cossette (1990) bebeklerin oyuncak türü ve renginden kıyafet türü ve rengine kadar birçok alanda farklılaşan bir çevre içinde büyütüldüklerini belirtmektedir. Bu farklılaşmanın ise çocukların gelecekteki cinsiyet kalıp yargılarına yönelik tercihleri ve inançlarını etkileyeceği düşünülmektedir. Kalıp yargısal inançların doğrudan öğretim ya da doğrudan gözlem sonucu oluştuğu (Terwogt ve Rieffe, 2003) göz önünde bulundurulduğunda anne ve babaların bu süreçte etkin bir rol üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim Türkiye örneğinde gerçekleştirilen bir araştırma da ebeveynlerin, özellikle de babaların, büyük bir kısmının çocuklarını toplumsal cinsiyet kimliği kazanmaları konusunda desteklediklerini göstermektedir (Dilek, 1997).

Kız çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgilerinin anlamlı farka yol açmamakla birlikte erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde benzer ve farklı araştırma sonuçları karşımıza çıkmaktadır (Blakemore, 2003; Serbin, Poulin-Dubois, Colburne, Sen ve Eichstedt, 2001; Serbin vd., 1993; Shepard ve Hess, 1975; Signorella vd., 1993; Ünlü, 2012). Signorella ve diğerleri (1993) düşük etki büyüklüğü görülmesine rağmen, kızların erkeklerden daha fazla cinsiyetçi kalıp yargısal bilgiye sahip olduğu belirtmektedir. Türkiye örneğinde gerçekleştirilen bir çalışmada ise 4-6 yaş grubundaki kız çocukların cinsiyet rolü davranışlarının erkeklere göre toplumsal normlar ile daha uyumlu olduğu belirlenmiştir (Ünlü, 2012). Benzer olarak Serbin ve diğerleri (2001) çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile uyumlu oyuncak tercihlerini incelediği çalışmasında; 18 aylık kız çocukların oyuncakları toplumsal normlara uygun cinsiyetle eşleştirmeyi gerçekleştirebilirken aynı yaşta erkek çocukların bu eşleştirmeyi gerçekleştiremediklerini, 24 aylık erkek çocukların eşleştirebildiğini tespit etmiştir.

Tüm yaş gruplarında yüksek düzeyde görülen toplumsal cinsiyet norm bilgisi çocukların ebeveynlerinin de toplumsal cinsiyet normları ile uyumlu tercihler yapacakları (%88) düşüncesiyle desteklenmektedir. Buna göre; çalışmaya katılan 8 yaşındaki çocukların ebeveynlerinin toplumsal cinsiyet normlarına uygun tercihlerde bulunacağına ilişkin yargıları 6 yaşındaki çocuklardan yüksek olmakla birlikte 4 yaşındaki çocukların ebeveynlerinin tercihlerine ilişkin yargılarından anlamlı düzeyde daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Ashmore ve Del Boca (1981) kalıp yargı oluşumunu normal bir bilişsel süreç olarak değerlendirmekte ve çocukların günlük yaşamlarında karşılaştıkları deneyimlerin çok büyük bir kısmını uyarlanabilir ve etkili bir şekilde düzenleyerek sıklıkla prototip örnekler etrafında yapılandırılan basitleştirilmiş temsiller oluşturduklarını belirtmektedir. Doğrudan toplumsallaşma bakış açısına göre ise cinsiyet ile uyumlu davranışlar bir dizi alışkanlığı içermektedir. Eğer çocukların sosyalleşme sürecinde etkin olan kişiler -ebeveyn, öğretmen, büyük kardeşler vb.- kızları dışı davranışlar göstermek konusunda pekiştirip erkeklere uygun olduğunu düşündükleri davranışları gerçekleştirdiklerinde de olumsuz değerlendirme yaparlarsa kızlar ve erkekler

cinsiyetlerine özgü farklı alışkanlıklar geliştireceklerdir (Maccoby, 2000). Bununla birlikte Bandura'ya (1965) göre çocuklar dolaylı yollardan da toplumsal cinsiyet normlarını öğrenebilmektedir. Buna göre, çocuklar diğer çocukların toplumsal cinsiyete uygun veya uygun olmayan davranışlarının nasıl tepki gördüğünü inceleyerek davranışlarını düzenleyebilmektedir.

Araştırma kapsamında yer alan kız çocukların ebeveynlerinin cinsiyet normlarına uygun tercihte bulunacağına ilişkin yargıları erkeklerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu sonuç araştırmanın nitel bulguları ile desteklenmektedir. Buna göre çocukların ebeveynlerinin toplumsal cinsiyete uygun cevap vereceğine ilişkin yargılarının gerekçeleri incelendiğinde kız çocukların erkek çocuklara göre daha fazla toplumsal cinsiyet normlarına dayalı gerekçeler sundukları belirlenmiştir. Bu durumun Türkiye'de ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken çocuklarının cinsiyetine göre farklı uygulamalar yapmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Kagıtcıbaşı'na (1982) göre Türkiye kültüründeki erkekler ve kızlar farklı toplumsallaşma sürecinden geçmektedir. Buna göre özerklik, özgüven ve bağımsızlık kızlardan ziyade erkeklerden beklenen özellikler olarak görülürken kızların uyumlu olması beklenmektedir. Bu doğrultuda Türk toplumundaki ailelerin geleneksel cinsiyet rollerine uygun çocuk yetiştirdikleri söylenebilmektedir.

Çocukların farklı kültürel bağlamlarda toplumsal cinsiyet normlarını ihlal etmenin mümkün olup olmadığına yönelik görüşleri incelendiğinde; anlamlı fark yaratmamakla birlikte 8 yaşındaki çocukların 4 ve 6 yaşındaki çocuklara göre daha esnek oldukları belirlenmiştir. Yaş arttıkça çocukların toplumsal cinsiyet rol kalıplarına daha fazla esneklik ve kültürel görelilik affettiği bilinmektedir (Smetana, 1986). Benzer olarak bu bulgu Conry-Murray ve Turiel'in (2012) esnekliğin yaşla birlikte artmakta olduğu, daha büyük yaşta çocuklardan az olsa da 4 yaşındaki çocukların bile esnek yanıtlar verebildikleri sonucuyla örtüşmektedir. Ancak Türkiye örneğinde gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda çocukların sadece %40'ı farklı kültürlerde toplumsal cinsiyet normlarının tersine çevrilmesini kabul edilebilir olarak değerlendirirken batı kültüründeki çocukların neredeyse Türkiye'deki çocukların iki katı oranında (%79) bu duruma ilişkin esneklik gösterdikleri belirlenmiştir (Conry-Murray ve Turiel, 2012). Çocukların cinsiyete özgü özellikleri içinde buldukları kültür aracılığıyla edindikleri (Bukatko ve Daehler, 1995) göz önünde bulundurulduğunda elde edilen sonucun kültürler arası farklılaşmadan kaynaklandığı düşünülmektedir. Erkek egemen toplum yapısının hüküm sürdüğü Türkiye kültüründe çocukların büyüdüğü bu geleneksel ortamın toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına etki ettiği düşünülmektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet ayrımının büyüklüğünü izlemek üzere hazırlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksine (World Economic Forum, 2017) göre Türkiye'nin 144 ülke arasından 131. sırada, ilgili çalışmanın gerçekleştirildiği Amerika Birleşik Devletleri'nin ise 49. sırada yer alması bu sonucu destekler niteliktedir.

Çalışma kapsamında yer alan erkek çocukların farklı kültürel bağlamlar vurgulandığındaki akıl yürütme esnekliklerinin kızlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç araştırmanın nitel bulguları ile de desteklenmektedir. Buna göre kızların toplumsal cinsiyet normlarının başka bir ülkede tersine çevrilebileceğine ilişkin sunduğu gerekçeler toplumsal cinsiyet normlarına (%48.3) atıfta bulunurken erkeklerin sunmuş olduğu gerekçelerin sadece %24.2'si toplumsal cinsiyet normlarıyla uyumlu görülmektedir. Çocukların sahip oldukları kalıp yargıların düşüncelerini etkileyebileceği göz önünde bulundurulduğunda bu durumun erkeklerin kızlardan daha az kalıp yargısal bilgiye sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çocukların toplumsal cinsiyet normlarıyla uyumlu olmayan kişisel tercihler vurgulandığında verdikleri yanıtların yaklaşık yarısının (%47) toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin esneklik içerdiği belirlenmiştir. Bu durumun küçük çocukların isteklerin öznelliğini değerlendirme konusunda zorluk yaşamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir (Terwogt ve Rieffe, 2003). Ancak batı kültüründe gerçekleştirilen benzer araştırma sonuçları çocukların büyük çoğunluğunun (%86) toplumsal cinsiyet normlarına uygun olmayan kişisel tercihlerde bulunan çocuğa onay verdiklerini göstermektedir. Bu kapsamda kişisel tercih alanındaki esneklikler arasında kültürler arası farklılaşma görüldüğü söylenebilmektedir. Bununla birlikte çalışmaya katılan 8 yaşındaki

çocukların kişisel tercihler vurgulandığındaki cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esnekliklerinin 6 ve 4 yaşındaki çocuklardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu 8 yaşındaki çocukların kişisel tercihlere göre cinsiyet normlarını esnetebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla çocukların yaşla birlikte toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin esnekliklerinin arttığı söylenebilmektedir. İlgili alan yazın incelendiğinde benzer araştırma sonuçlarına rastlanmaktadır (Blakemore, 2003; Conry-Murray ve Turiel, 2012; Martin, 1989; Serbin vd., 1993; Shepard ve Hess, 1975). Blakemore'a (2003) göre; toplumsal cinsiyet normlarına yönelik kalıp yargısal bilgiler ve norm ihlallerinin mümkün olduğu anlayışı yaşla birlikte artmaktadır. Çocukların toplumsal cinsiyet ile ilişkili sorulara her iki cinsiyetin de yapabileceğine dair verdikleri yanıtlar anaokulundan sekizinci sınıfa kadar belirgin bir artış sağlayarak esneklik göstermektedir (Shepard ve Hess, 1975).

Çocukların kişisel tercihler vurgulandığındaki toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin esnekliklerinin yaşla birlikte artacağı sonucu araştırmanın nitel bulguları ile örtüşmektedir. Buna göre çalışma grubunda yer alan 8 yaşındaki çocuklar kişisel tercihleri dikkate alarak toplumsal cinsiyet normlarının esnetilebileceğine ilişkin görüşler sunarken (%76.7) 6 yaşındaki çocuklarda bu durum ilgisiz/yetersiz gerekçeler sunma ya da gerekçe sunamama şeklinde kendini göstermektedir. Bununla birlikte 6 yaşındaki çocukların az da olsa kişisel tercihleri dikkate almaya yönelik gerekçeler (%29.2) sundukları tespit edilmiştir.

Çalışmaya katılan 4-6-8 yaşındaki çocukların bir kısmının (%41) okulun toplumsal cinsiyet normlarına yönelik koyduğu kuralların uygulanmasını reddettikleri görülmektedir. Bu kapsamda çalışmaya katılan çocukların büyük kısmı okulun toplumsal cinsiyet normları ile uyumlu kurallarını doğru bulmaktadır. Batı kültüründe gerçekleştirilen araştırma sonuçları ile karşılaştırıldığında bu oranın oldukça düşük olduğu görülmektedir (Conry-Murray ve Turiel, 2012; Theimer vd., 2001). Araştırma sonuçları arasında görülen bu ayrımın kültürler arası farklılaşmadan kaynaklandığı düşünülmektedir. Batı kültürüne nazaran Türk aile yapısında itaat, uyum ve otoriteye bağlılık önem atfedilen ve onaylanan davranışlar olarak görülmektedir (Gültekin ve Voltan-Acar, 2004). Nitekim Kagitcibasi (1970) Türk ve Amerikan kültüründe gerçekleştirdiği çalışmasında Türk lise öğrencilerinin otoriteye saygı değerine daha fazla önem atfettiklerini belirlemiştir.

Çalışmaya katılan 8 yaş çocukların ahlaki ima/çıkarımlar vurgulandığındaki cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esneklikleri 6 ve 4 yaşındaki çocuklardan daha yüksektir. Bu bulgu 8 yaşındaki çocukların okulların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin koyduğu kuralı diğer yaş gruplarına göre daha olumsuz değerlendirdiğini göstermektedir. Bu kapsamda yaşla birlikte toplumsal cinsiyet normlarına yönelik esnekliğin arttığı söylenebilir. İlgili alan yazın incelendiğinde benzer araştırma sonuçlarına rastlanmaktadır (Conry-Murray ve Turiel, 2012; Killen ve Stangor, 2001; Theimer vd., 2001). Buna göre; okul öncesi dönem çocuklar oyuncak bebekler ile oynamayı çoğunlukla kızların yapması gereken bir etkinlik olarak görmelerine rağmen bir grup kızın bir erkek çocuğu oyuncak bebekle oynamaktan alıkoymasını yanlış olarak değerlendirmektedir. Benzer olarak oyuncak kamyonla oynamanın erkeklere uygun bir etkinlik olduğunu düşünmelerine karşın bir grup erkeğin bir kızın oyuncak kamyonla oynamamalarını olumsuz olarak görmektedirler (Theimer vd., 2001). Bu doğrultuda Killen ve Stangor (2001) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçları çocukların ve ergenlerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun beklentileri nedeniyle gruptan dışlanmaya temel olabilecek bağlamlarda (bale öncelikli olarak kızlar tarafından gerçekleştirilen bir etkinlik olduğu için erkeklerin baleden dışlanması) bile büyük çoğunlukla gruptan dışlanmayı reddettiklerini göstermektedir. Çocukların dışlanmayı reddetme gerekçelerinin ise öncelikli olarak adalet ve haklar, eşit muamele ve eşit erişime dayalı ahlaki bakış açısından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yapılan çalışmada yaşla birlikte toplumsal cinsiyet normlarına yönelik esnekliğin arttığı sonucu araştırmanın nitel bulguları ile de desteklenmektedir. Buna göre; 8 yaşındaki çocukların okulun toplumsal cinsiyet normlarına yönelik koyduğu kuralları olumsuz değerlendirme gerekçeleri incelendiğinde gerekçelerin neredeyse yarısının (%46.7) eşitlik ve adaleti temel alan ahlaki normlara dayalı olduğu görülmektedir. 6 yaş grubundaki çocukların ise konuya ilişkin ilgisiz/yetersiz gerekçeler ve bunu takiben toplumsal cinsiyete dayalı gerekçeler sundukları belirlenmiştir.



Çocukların zorunlu yasal düzenlemeler/kurallar aracılığıyla gruptan dışlanma temelinde ahlaki akıl yürütme esneklikleri incelendiğinde cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Ancak araştırma kapsamında elde edilen bu sonucun önceki araştırmalarda yaygın olarak ulaşılan sonuçlardan farklı olduğu görülmektedir. Killen ve Stangor (2001) kızların adalet ve eşitliğe erkeklerden daha fazla önem atfettikleri belirlemiştir. Buna göre kızların, spor gibi toplumsal cinsiyete dayalı faaliyetlerden dışlanma deneyimlerini temel alarak erkeklerden daha fazla dışlanmaya karşı hassas davrandıkları düşünülmektedir. Benzer olarak Theimer ve diğerleri (2001) kız çocukların oyuncak kamyonlarla oynama ve itfaiyeci olma gibi toplumsal olarak erkeklere atfedilen etkinliklerden dışlanmasına ilişkin kızların daha duyarlı olduklarını tespit etmiştir.

### Sonuç

Mevcut araştırmada 4-6-8 yaşındaki çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin kalıp yargısal bilgilerinin ve farklı bağlamlar vurgulandığındaki toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin akıl yürütme esnekliklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma bulguları genel olarak incelendiğinde; 4-6-8 yaş çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgilerinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Anlamlı fark yaratmamakla birlikte kız çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin kalıp yargısal bilgilerinin erkek çocuklardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin bilgi ve esneklikleri yaşla birlikte artmaktadır. Araştırma sonuçları batı kültüründeki toplumlar ile karşılaştırıldığında; Türkiye kültüründeki çocuklara benzer olarak batı kültüründeki çocukların da toplumsal cinsiyet kalıp yargı bilgilerinin yüksek olduğu ancak farklı alanlar vurgulandığında Türkiye kültüründeki çocuklardan daha esnek değerlendirmelerde buldukları görülmektedir.

### Öneriler

Araştırma kapsamında 4-6 ve 8 yaş grubunda bulunan çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin kalıp yargısal bilgilerinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çocukların kalıp yargısal bilgileri edinme sürecinde toplumsallaşma sürecinin önemi göz önünde bulundurulduğunda ebeveynlere büyük rol düştüğü düşünülmektedir. Bu doğrultuda ebeveynlere cinsiyet rolleri, cinsiyet eşitliği, oyuncak tercihi vb. konularda bilinçlendirme çalışmalarının yapılması önemli görülmektedir. Çocuklarının toplumsallaşma sürecinde öğretmen ve akranlarının etkisi yadsınmamaktadır. Bu bağlamda öğretmenlerin Milli Eğitim Bakanlığı (2016) tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yol göstermek ve yön vermek üzere hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları doğrultusunda eğitim ortamlarını düzenlemeleri önem arz etmektedir.

Mevcut araştırma kapsamında 6 ve 8 yaş grubundaki çocukların farklı alanlara ilişkin esneklik-katılık gerekçeleri incelenirken 4 yaşındaki çocukların düşüncelerinin altında yatan gerekçeler incelenememiştir. Bu durum araştırma sürecinin çocukların sözel ifadelerini temel alması, dolayısıyla 4 yaşta görülen dil ve kelime sınırlılıklarından kaynaklandığı düşünülmekle birlikte araştırma için geliştirilmesi gereken bir alan olarak görülmektedir. Bu bağlamda gelecek araştırmalarda 4 yaşındaki çocukların konuya ilişkin görüşlerine temel olan gerekçelerini belirlemek üzere 6 ve 8 yaşındaki çocukların gerekçelerinden yola çıkılarak resimli formlar kullanılabilir. Çocukların gerekçelerini resimler içerisinden seçmeleri sağlanabilir. Bu durum araştırma sonuçlarını daha geniş bir perspektiften görmemiz açısından önemli görülmektedir.

Bu çalışmada sadece toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgiye odaklanılmış olup davranışlar çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır. Çocukların toplumsal cinsiyet bilgisi ve toplumsal cinsiyet değişmezliğinin davranışlarının birer yordayıcısı olmadığı (Levy vd., 1995) göz önünde bulundurulduğunda çocukların davranışlarına ilişkin araştırmaların planlanması önemli görülmektedir. Bununla birlikte ileride yapılacak araştırmalar için çocukların toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bilgi ve davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi önerilebilir.

Araştırma kapsamında farklı alanlar vurgulandığında toplumsal cinsiyet normlarına yönelik esneklik gelişimi incelenmiştir. Bu kapsamda araştırma verileri benzer özellikler taşıyan 4, 6 ve 8 yaş grubundaki farklı çocuklardan toplanmıştır. Çalışmada aynı çocukların 4, 6 ve 8 yaşındaki gelişiminin izlenememesi bir sınırlılık olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle gelecek araştırmalarda çocukların toplumsal cinsiyet norm gelişimlerine yönelik boylamsal araştırmalar yapılması daha objektif değerlendirme sunması açısından önemli görülmektedir.

Bu araştırma batı kültüründeki toplumlardan farklı kültürel ve tarihsel özellikler gösteren Türkiye'nin Adana ili ile sınırlı tutulmuştur. Mevcut araştırma toplumsal cinsiyet normlarına yönelik kültürel farklılıklar hakkında bir fikir sunmakla birlikte bu kapsamda gerçekleştirilecek karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda gelecekte farklı kültürel gruplara ait katılımcılardan oluşan araştırmalar planlanabilir.

## Kaynakça

- Ashmore, R. D. ve Del Boca, F. K. (1981). Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. D. L. Hamilton (Ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior* içinde (s. 1- 35). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bandura, A. (1965). Influence of models' reinforcement contingencies on the acquisition of imitative responses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1(6), 589-595.
- Banse, R., Gawronski, B., Rebetez, C., Gutt, H. ve Bruce Morton, J. (2010). The development of spontaneous gender stereotyping in childhood: Relations to stereotype knowledge and stereotype flexibility. *Developmental Science*, 13(2), 298-306. doi:10.1111/j.1467-7687.2009.00880.x
- Barutcu, E. (2002). *Özel anaokullarına devam eden 6 yaş çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargıları ile annenin sosyal uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Berndt, T. J. ve Heller, K. A. (1986). Gender stereotypes and social inferences: A developmental study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(5), 889-898. doi:10.1037/0022-3514.50.5.889
- Bigler, R. S. (1995). The role of classification skill in moderating environmental influences on children's gender stereotyping: A study of the functional use of gender in the classroom. *Child Development*, 66(4), 1072-1087. doi:10.1111/j.1467-8624.1995.tb00923.x
- Blakemore, J. E. O. (2003). Children's beliefs about violating gender norms: Boys shouldn't look like girls, and girls shouldn't act like boys. *Sex Roles*, 48(9-10), 411-419. doi:10.1023/A:1023574427720
- Bukatko, D. ve Daehler, M. W. (1995). *Child development: A thematic approach*. Boston: Houghton, Mifflin and Company.
- Carter, D. B. ve McCloskey, L. A. (1984). Peers and the maintenance of sex-typed behavior: The development of children's conceptions of cross-gender behavior in their peers. *Social Cognition*, 2(4), 294-314. doi:10.1521/soco.1984.2.4.294
- Carter, D. B. ve Patterson, C. J. (1982). Sex roles as social conventions: The development of children's conceptions of sex-role stereotypes. *Developmental Psychology*, 18(6), 812-824. doi:10.1037/0012-1649.18.6.812
- Conry-Murray, C. (2013). Children's reasoning about gender-atypical preferences in different settings. *Journal of Experimental Child Psychology*, 115(1), 210-217. doi:10.1016/j.jecp.2012.09.007
- Conry-Murray, C. ve Turiel, E. (2012). Jimmy's baby doll and Jenny's truck: Young children's reasoning about gender norms. *Child Development*, 83(1), 146-158. doi:10.1111/j.1467-8624.2011.01696.x
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2015). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi* (Y. Dede ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Anı.
- Dilek, Y. (1997). *Okul öncesi çocukların toplumsal cinsiyet kimliği kazanmasında anne babaların rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Gültekin, F. ve Voltan-Acar, N. (2004). Transaksiyonel analizin Türk kültürüne uygulanabilirliği: Kültür açısından eleştirel bakış. *Eğitim ve Bilim*, 29(133), 28-38.
- Güney, O. (2012). *5-6 yaş çocuklarında algılanan cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin ebeveyn beklentileri ile oyuncak tercihleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Halim, M. L. D. (2016). Princesses and superheroes: Social-cognitive influences on early gender rigidity. *Child Development Perspectives*, 10(3), 155-160.
- Jhonson, B. ve Christensen, L. (2014). *Eğitim araştırmaları: Nicel, nitel ve karma yaklaşımlar* (S. B. Demir, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Kagitcibasi, C. (1970). Social norms and authoritarianism: A Turkish-American comparison. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(3), 444-451. doi:10.1037/h0030053
- Kagitcibasi, C. (1982). *The changing value of children in Turkey*. Honolulu: East-West-Center.

- Karasaraoğlu, N. (1998). *Annenin eğitim düzeyinin çocuğun cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılarının gelişimi üzerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Katz, P. A. ve Ksansnak, K. R. (1994). Developmental aspects of gender role flexibility and traditionality in middle childhood and adolescence. *Developmental Psychology*, 30(2), 272-282. doi:10.1037/0012-1649.30.2.272
- Killen, M. ve Stangor, C. (2001). Children's social reasoning about inclusion and exclusion in gender and race peer group contexts. *Child Development*, 72(1), 174-186. doi:10.1111/1467-8624.00272
- Langlois, J. H. ve Downs, A. C. (1980). Mothers, fathers, and peers as socialization agents of sex-typed play behaviors in young children. *Child Development*, 51(4), 1237-1247. doi:10.2307/1129566
- Levy, G. D., Taylor, M. G. ve Gelman, S. A. (1995). Traditional and evaluative aspects of flexibility in gender roles, social conventions, moral rules, and physical laws. *Child Development*, 66(2), 515-531. doi:10.2307/1131594
- Maccoby, E. E. (2000). Perspectives on gender development. *International Journal of Behavioral Development*, 24(4), 398-406. doi:10.1080/016502500750037946
- Martin, C. L. (1989). Children's use of gender-related information in making social judgments. *Developmental Psychology*, 25(1), 80-88. doi:10.1037/0012-1649.25.1.80
- Martin, C. L. ve Little, J. K. (1990). The relation of gender understanding to children's sex-typed preferences and gender stereotypes. *Child Development*, 61(5), 1427-1439. doi:10.2307/1130753
- Martin, C. L. ve Ruble, D. (2004). Children's search for gender cues: Cognitive perspectives on gender development. *Current Directions in Psychological Science*, 13(2), 67-70. doi:10.1111/j.0963-7214.2004.00276.x
- Martin, C. L., Ruble, D. N. ve Szkrybalo, J. (2002). Cognitive theories of early gender development. *Psychological Bulletin*, 128(6), 903-933. doi:10.1037/0033-2909.128.6.903
- Martin, C. L., Wood, C. H. ve Little, J. K. (1990). The development of gender stereotype components. *Child Development*, 61(6), 1891-1904. doi:10.2307/1130845
- Miller, C. F., Lurye, L. E., Zosuls, K. M. ve Ruble, D. N. (2009). Accessibility of gender stereotype domains: Developmental and gender differences in children. *Sex Roles*, 60, 870-881. doi:10.1007/s11199-009-9584-x
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). *Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı okul standartları el kitabı*. [http://ogmprojeler.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2017\\_07/05103659\\_Toplumsal\\_Cinsiyet\\_EYitliYi ne\\_DuyarlıY\\_Okul\\_StandartlarY\\_KYlavuzu.pdf](http://ogmprojeler.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/05103659_Toplumsal_Cinsiyet_EYitliYi ne_DuyarlıY_Okul_StandartlarY_KYlavuzu.pdf) adresinden erişildi.
- Mulvey, K. L. ve Killen, M. (2015). Challenging gender stereotypes: Resistance and exclusion. *Child Development*, 86(3), 681-694.
- Özdemir, E. (2006). *Okulöncesi dönem çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Pomerleau, A., Bolduc, D., Malcuit, G. ve Cossette, L. (1990). Pink or blue: Environmental gender stereotypes in the first two years of life. *Sex Roles*, 22(5-6), 359-367. doi:10.1007/BF00288339
- Schuette, C. ve Killen, M. (2009). Children's evaluations of gender-stereotypic household activities in the family context. *Early Education and Development*, 20(4), 693-712. doi:10.1080/10409280802206908
- Serbin, L. A., Poulin-Dubois, D., Colburne, K. A., Sen, M. G. ve Eichstedt, J. A. (2001). Gender stereotyping in infancy: Visual preferences for and knowledge of gender-stereotyped toys in the second year. *International Journal of Behavioral Development*, 25(1), 7-15. doi:10.1080/01650250042000078
- Serbin, L. A., Powlisha, K. K., Gulko, J., Martin, C. L. ve Lockheed, M. E. (1993). The development of sex typing in middle childhood. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 58(2), i-95. doi:10.2307/1166118

- Shepard, W. O. ve Hess, D. T. (1975). Attitudes in four age groups toward sex role division in adult occupations and activities. *Journal of Vocational Behavior*, 6(1), 27-39. doi:10.1016/0001-8791(75)90019-6
- Signorella, M. L., Bigler, R. S. ve Liben, L. S. (1993). Developmental differences in children's gender schemata about others: A meta-analytic review. *Developmental Review*, 13(2), 147-183. doi:10.1006/drev.1993.1007
- Smetana, J. G. (1986). Preschool children's conceptions of sex-role transgressions. *Child Development*, 57(4), 862-871. doi:10.2307/1130363
- Stoddart, T. ve Turiel, E. (1985). Children's concepts of cross-gender activities. *Child Development*, 56(5), 1241-1252. doi:10.2307/1130239
- Şıvgın, N. ve Deniz, Ü. (2017). Cinsiyet rolleri eğitim etkinliklerinin anasınıfına devam eden 60-72 aylık çocukların toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına etkisi. *Journal of International Social Research*, 10(50), 589-600.
- Şirvanlı-Özen, D. (1992). *Annenin çalışma durumu ve ebeveynin benimsediği cinsiyet rolü değişkenlerinin çocuğun cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılarının gelişimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6. bs.). New Jersey: Pearson.
- Terwogt, M. M. ve Rieffe, C. (2003). Stereotyped beliefs about desirability: Implications for characterizing the child's theory of mind. *New Ideas in Psychology*, 21(1), 69-84. doi:10.1016/S0732-118X(02)00031-4
- Theimer, C. E., Killen, M. ve Stangor, C. (2001). Young children's evaluations of exclusion in gender-stereotypic peer contexts. *Developmental Psychology*, 37(1), 18-27. doi:10.1037/0012-1649.37.1.18
- Trautner, H. M. (1992). The development of sex-typing in children: A longitudinal analysis. *German Journal of Psychology*, 16(3), 183-199.
- Trautner, H. M., Ruble, D. N., Cyphers, L., Kirsten, B., Behrendt, R. ve Hartmann, P. (2005). Rigidity and flexibility of gender stereotypes in childhood: Developmental or differential?. *Infant and Child Development*, 14(4), 365-381. doi:10.1002/icd.399
- United Nations Statistics Division. (2015). *Global gender statistics programme*. <http://unstats.un.org/unsd/genderstatmanual/Glossary.ashx> adresinden erişildi.
- Ünlü, A. (2012). *Bazı değişkenlere göre okulöncesi çocuklarının cinsiyet rolü davranışlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- World Economic Forum. (2017). *The global gender gap report*. [http://www3.weforum.org/docs/WEF\\_GGGR\\_2017.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf) adresinden erişildi.